

Степанюк Руслан Леонтійович,

професор кафедри криміналістики та судової експертології Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Липта Сергій Павлович,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРИРОДУ ТА ЗМІСТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Генезис криміналістики як прикладної юридичної науки найбільше залежить від тих завдань, які постають перед нею у зв'язку з діяльністю органів правопорядку у сфері протидії злочинності. Проте у сучасний період майже для всіх пострадянських держав притаманною є криза криміналістики. Ця наука все більше відстає від потреб практики, виявляється неспроможною виконувати свої функції з розроблення ефективних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час досудового розслідування і судового провадження.

Домінування у вітчизняній криміналістиці сформованих за радянських часів уявлень про її виключно правову природу призвело до занедбання природничо-технічної складової (криміналістичної техніки). Також слід відзначити концентрацію уваги науковців на створенні криміналістичних рекомендацій лише для стадії досудового розслідування та недостатній рівень досліджень у напрямках формулювання положень, необхідних для застосування у діяльності сторони захисту, прокуратури та суду.

Таким чином можна констатувати, що сьогодні в Україні, не дивлячись на теоретичне обґрунтування криміналістики як галузі наукового знання, що розробляє засоби, прийоми і методи збирання, оцінки та використання доказів у судочинстві, фактично (за змістом) вона переважно включає лише положення, що стосуються здійснення досудового розслідування. Це стримує подальший її розвиток у галузі застосування досягнень природничих і технічних наук до вирішення завдань судочинства. Водночас за кордоном, на відміну від України, саме останній аспект розвивається найбільш активно.

На нашу думку, подальший розвиток уявлень про сутність і систему криміналістики в Україні має здійснюватися з урахуванням підходів, що застосовуються у провідних країнах Європи, США та Великої Британії. Тим більше, що в останні часи спостерігається взаємний вплив положень щодо розуміння природи криміналістики в країнах різних правових сімей, які йшли різними шляхами формування даної науки.

У США, де найбільш розвинена наука природничо-технічної природи, що має назву Forensic Science, термін «Criminalistics» вживається у двох значеннях – широкому як синонім із Forensic Science та у вузькому як позначення складової частини Forensic Science, зокрема, тих її галузей, які в Україні відносять до розділів криміналістичної техніки. Водночас правові та організаційні питання розслідування у кримінальному провадженні виступають предметом іншої галузі знань, що отримала назву Criminal Investigations. Перша галузь знань являє собою застосування природничих і фізичних наук до права, а друга – включає рекомендації щодо кримінального розслідування, у тому числі і застосування Forensic Science під час розслідування. Отже, між цими дисциплінами існує певний зв'язок і питання щодо їхнього співвідношення залишається відкритим.

Для України та інших пострадянських країн особливо корисним видається розуміння криміналістики у ФРН, оскільки саме на німецькомовному фундаменті розвивалась радянська, а потім і українська криміналістика. Сьогоднішнє розуміння німецької криміналістики засновано на її віднесенні до числа кримінально-правових наук, проте неюридичних, разом із кримінологією та судовою наукою (судова медицина, судова психіатрія, судова психологія, судова біологія, судова хімія, судова фізика, судово-ядерна наука та інші судові дисципліни).

У Франції криміналістику вважають мистецтвом виявлення, дослідження та ідентифікації матеріальних (речових) доказів, їх використання в доказуванні. Визнається її подвійна природа, оскільки з одного боку вона вивчає юридичні явища, пов'язані з доказуванням, з іншого вимагає мультидисциплінарних знань і навичок з різних гуманітарних, природничих і технічних наук, які можуть бути пристосовані до розслідування злочинів і судового розгляду. При цьому криміналістика охоплює такі галузі як технічна поліція, наукова поліція, судова медицина та пов'язані з нею судові науки.

Отже, сьогодні у провідних країнах світу спостерігаються суттєві відмінності у розумінні сутності, природи та змісту криміналістики. Проте простежується і тенденція взаємного

проникнення підходів з англо-американського, романського та німецького розуміння цієї науки, зокрема, у питанні визнання її гетерогенності та складності вирішення питань щодо співвідношення правових і неправових (природничо-технічних) знань.

Оскільки в країнах західної Європи та США криміналістика не звужується лише до юридичної науки про розслідування, в Україні, на наш погляд, слід переглянути доцільність продовження радянської лінії, спрямованої на вихолощення природничо-технічних знань зі змісту даної науки. Одним із варіантів вирішення цієї проблеми видається доцільним повернутись до визнання подвійної (юридичної та природничо-технічної) природи криміналістики і на цій підставі вжити дієвих заходів щодо розвитку ґрунтовних досліджень у галузі криміналістичної техніки. Також слід активізувати наукові пошуки з вивчення передового досвіду розвинутих країн із метою усунення відставання у використанні технічних засобів і спеціальних знань як на досудовому розслідуванні, так і під час судового розгляду, як стороною обвинувачення, так і стороною захисту, а також не тільки у кримінальному, а й у цивільному та інших галузях судочинства.